

Страсбург, 22 жовтня 2003

DGIV/EDU/CIT (2003) 29

ОСВІТА ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА 2001-2004

У ПОШУКАХ СПІЛЬНОГО РОЗУМІННЯ

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ ОСІТИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА

Карен О'Ші

© 2005, Всеукраїнська асоціація викладачів громадянської освіти і суспільно-політичних дисциплін, публікація українською мовою
© 2005, Council of Europe, on publication in English

Переклад Гласарію термінів у галузі освіти для демократичного громадянства надруковано за угодою з Радою Європи

Подяка

Автор хоче висловити подяку всім, хто брав участь у підготовці документів Ради Європи, що послуговували джерелом для складання глосарію. Це автори звітів, дослідники, учасники семінарів і конференцій та працівники Ради Європи. Без їхніх роздумів та міркувань створення глосарію було б неможливим.

Автор сподівається, що статті, включені до глосарію, адекватно висвітлюють ідеї, які містяться в багатьох звітах та дослідженнях, і як такі відображують широкий спектр думок, що розвиваються в межах діяльності Ради Європи. Документи, які було використано під час складання глосарію, перелічено в списку використаної літератури.

ЗМІСТ

Анотований зміст

Вступ	6
Розділ I: Ключові поняття	8
Громадянин/Громадянство Громадянські і політичні права Демократія/Демократичний Економічні і соціальні права Культурні права Майданчики громадянства	Освіта для демократичного громадянства Права людини Рівність Різноманітність
Розділ II: Процеси і практика	13
Дія Дослідження Критичний аналіз Міркування Навчання у співпраці Неперервне навчання	Орієнтований на учня Оцінювання Підготовка вчителів/освітян Розробка навчального плану/програми
Розділ III: Результати	18
Відповідальність Емоційні результати Когнітивні результати Позитивний мир Прагматичні або дієві результати	Солідарність Соціальна однорідність Сталий розвиток Участь
Список використаної літератури	23

Анотований зміст

Освіта для демократичного громадянства (у глосарії використовуватиметься термін ОДГ) є темою, що посідає значне місце в діяльності Ради Європи та викликає неабиякий інтерес в окремих країнах - її членах. Вагомі результати в її розробці, які було досягнуто, привели до поширення дискусій щодо проблеми і залучення нових партнерів у цій галузі, недостатньо знайомих з нюансами значень багатьох термінів, зазвичай використовуваних у дискусіях і дебатах щодо ОДГ. Отже, цей глосарій запропоновано як засіб підтримки політики ОДГ у країнах – членах Ради Європи.

Обмежений обсяг глосарію не дає можливості включити в нього всі терміни, пов'язані з ОДГ. Терміни, що увійшли до нього відображують сучасні поняття, якими оперують у кількох документах Ради Європи. Глосарій не надає їх чітких визначень, а скоріше пропонує коротке дослідження терміна та його відношення до ОДГ.

Глосарій містить 31 термін і складається з трьох розділів, а саме:

- Ключові поняття;
- Процеси і практика ОДГ;
- Результати ОДГ.

Таким чином, глосарій має за мету вказати читачеві шлях до розуміння найважливіших понять, пов'язаних з ОДГ.

1. Вступ

Історія проблеми

Перший проект ОДГ (1997-2000 рр.) мав на меті вивчити понятійний апарат і практику освіти для демократичного громадянства шляхом дослідження, конференцій та сфер громадянства. Як результат його успішного завершення в 2001р. розпочато другий проект, що тривав до 2004 р. Його пріоритетним напрямом було визначено розвиток політики, і нині відбувається декілька його заходів.

У 2001 р. було проведено перший міжнародний семінар з політики ОДГ та її нормативної бази. Неабиякого прогресу було досягнуто завдяки призначенню кожною державою – членом РЄ національного координатора з ОДГ. Нині також проводиться два важливих дослідження: «Всеєвропейське дослідження політики у галузі ОДГ», а також розробка «Спільних рамок в політиці у галузі ОДГ».

Як уже згадувалося, перший проект ОДГ окреслив контекст для визначення її ключових понять та практики. За цей час було підготовлено декілька важливих документів, (багато з них подано у бібліографії). Отже, зі спрямуванням діяльності у сферу розвитку політики постала потреба підготувати короткий глосарій термінів.

Мета

Загальна мета глосарію — підтримання політиків і практиків у розвитку ОДГ в країнах - членах Ради Європи. Вона реалізується шляхом:

- роз'яснення читачам ключових термінів, пов'язаних з ОДГ;
- окреслення шляху до розуміння поняття «освіта для демократичного громадянства» через зосередження на трьох ключових сферах: 1) ключових поняттях, 2) процесах і практиці, 3) результатах;
- підтримання пошуку спільного розуміння освіти для демократичного громадянства серед держав - членів РЄ.

Глосарій пояснює 31 ключову ідею, що міститься в дискусійних документах, звітах та дослідженнях, підготовлених та проведених Радою Європи. Проте читачі мають пам'ятати, що запропоновані визначення не є точними, а мають на меті відобразити сучасну думку.

Структура

Глосарій має таку структуру:

- **розділ I: «Ключові поняття»** — пропонує дослідження ОДГ через такі терміни, як «громадянство», «громадянські та політичні права» та «права людини»;
- **розділ II: «Процеси і практика»** — зосереджено на процесах і практиці ОДГ шляхом розгляду таких термінів, як «неперервне навчання», «активне навчання», «навчання в співпраці» та «критичний аналіз»;
- **розділ III: «Результати ОДГ»** Розглядає результати, пов'язані з ОДГ, зокрема «когнітивні компетенції», «участь», «відповідальність» і «солідарність».

Завершується глосарій списком використаних джерел, з яких запозичено включені до нього терміни та ідеї.

Розділ І: Ключові поняття

До цього розділу увійшли терміни, спрямовані на досягнення спільного розуміння ОДГ. Читачеві пропонується широке тлумачення певних ключових понять, покладених в основу концепції освіти для демократичного громадянства. Терміни, включені до розділу, такі:

громадянин/громадянство	освіта для демократичного
громадянські і політичні права	громадянства
демократія/демократичний	права людини
економічні і соціальні права	рівність
культурні права	різноманітність
майданчики громадянства	

Громадянин/ Громадянство

У межах Ради Європи дедалі більшого визнання набуває те, що такі терміни, як «громадянин» і «громадянство» не є стабільними, й не обмежуються одним визначенням.

У контексті ОДГ термін «громадянин» може бути широко визначений як **«особа, яка співіснує в суспільстві»**. Проте таке розуміння не відображає того, що стосовно національної держави використання цього поняття вже недоречне. Однак, оскільки національна держава більше не є центром уваги виключно влади, необхідно виробити більш цілісне його розуміння..

Ширше розуміння понять громадянина та громадянства пропонує потенційно **нову модель вивчення того, як жити разом**. Отже, виклик полягає в тому, щоб вийти за межі «національної держави» і звернутися до поняття «громада», що охоплює місцеві, національні, регіональні і міжнародні контексти, в яких живе особа.

За такого розуміння поняття «громадянин» і «громадянство» охоплюють ідею **«статусу»** і **«ролі»**, тобто питання, пов'язані з правами та обов'язками, а також поняття рівності, різноманіття та соціальної справедливості. Вже недостатньо обмежувати поняття «громадянство» актом голосування, воно має також включати **коло дій**, що виконуються особою і впливають на життя громади (місцевої, національної, регіональної та міжнародної) і, відповідно **потребують суспільного простору**, в якому люди можуть діяти разом.

Громадянські і політичні права

Громадянські і політичні права стосуються передусім *тих прав і свобод, які має особа, і які держава зобов'язується поважати.*

Вважаючись «першим поколінням» прав людини, вони включають право на свободу та безпеку особи, право на справедливий суд, право на презумцію невинності, право одружуватися, право брати участь у суспільному житті. Вони також передбачають заборону тортурів та іншої жорстокої й нелюдської поведінки, рабства та примусової праці.

Ці права було окреслено на міжнародному рівні в Конвенції громадянських і політичних прав, прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1966 р.

Демократія/ Демократичний

Демократія – це **форма співіснування в громаді.** В умовах демократії дуже важливо *бути здатним до вибору між різними шляхами роз'язання проблеми* і мати свободу вибору.

Таке розуміння демократії означає зміну наголосу. Традиційне тлумачення цього поняття як форми правління і політичної системи, що ґрунтується на досить обмеженій ролі громадян як виборців, змінилося через ідеї участі та демократії участі.

У контексті ОДГ прикметник «демократичний» наголошує на тому, що це *громадянств, яке базується на принципах і цінностях прав людини, поваги людської гідності, плюралізмі, культурній різноманітності та верховенстві права.*

Економічні і соціальні права

Економічні і соціальні права насамперед пов'язані з умовами, необхідними для *повного/всебічного розвитку людини й надіння їй адекватного рівня життя.*

Ці права, які часто називають «другим поколінням» прав людини, складніше реалізувати, оскільки вони залежать від наявних ресурсів. До них належать право на роботу, право на освіту, право на дозвілля та право на адекватний рівень життя.

Ці права було окреслено на міжнародному рівні в Конвенції економічних і соціальних прав, яку було прийнято Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1966 році.

Культурні права

Поняття «культурні права» в контексті ОДГ широко пов'язане з *проблемами ідентичності*— мовою й усім, що її стосується, належності до громад, народів, питаннями спадщини.

Ідея культурних прав є однією з найскладніших тем сучасних дебатів у галузі прав людини. Адже незважаючи на широке визнання полікультурної природи наших суспільств,, політичне та правове підґрунтя цієї реалії, наприклад, визначення прав, осіб, які можуть ними користуватися, і навіть більше, – груп, які за них відповідальні, досі перебувають у стадії вивчення.

Майданчики громадянства

Майданчик громадянства – це термін, що означає *нову або інноваційну форму демократичного життя*. Такі майданчики є місцевими проектами на рівні простих мешканців, які намагаються заснувати сучасне демократичне громадянство та втілити в життя його принципи.

Майданчик громадянства може охоплювати *кілька однакових заходів*, що проводяться в окремій місцевості, кількох географічних областях або по всій країні. Зазвичай такі майданчики мають *різних учасників, які самі контролюють їх з метою випробувати різні форми участі, подолати незалучення окремих громадян та спрямувати заходи на досягнення соціальних змін*. Вони ґрунтуються на цінностях і демократичних процесах, які прагнуть підтримувати й консолідувати.

Освіта для демократичного громадянства

Освіта для демократичного громадянства (ОДГ) виникла з більш традиційних програм, таких як громадянська освіта або навчання громадянства. Як підхід ОДГ *зосереджує увагу на індивідуальному досвіді* й виявляє практичну діяльність, зорієнтовану на *сприяння розвитку громад, що підтримують щирі відносини*. Вона опікується особистістю та її стосунками з іншими, формуванням особистої і колективної ідентичності, умов співжиття, й багатьома іншими проблемами.

Головне завдання – ОДГ є *підтримання культури демократії і прав людини*, культури, що надає людям можливість розвивати колективні проекти розбудови громад. Таким чином, вона має за мету зміцнення соціальної однорідності, взаєморозуміння і солідарності.

Як освітня ініціатива ОДГ *спрямована на всіх людей* незалежно від їхнього віку або становища в суспільстві. А відтак вона виходить далеко за межі шкільного оточення, де часто вперше застосовується. ОДГ – *це процес неперервної освіти*, що має такі цілі:

- *участь;*
- *доступ;*
- *справедливість;*
- *звітність і солідарність.*

Отже, ОДГ – це сукупність видів діяльності та заходів, розроблених практиками на місцях, що передбачає надання *допомоги учням, молоді та дорослим в активній і відповідальній участі у процесі прийняття рішень у їхніх громадах*. Участь є ключовим чинником для розвитку і зміцнення демократичної культури, що ґрунтується на усвідомленні й відданості спільним фундаментальним цінностям, таким як права людини і свободи, рівність відмінності і верховенство права. Вона зосереджує увагу на забезпеченні можливостей неперервної освіти для *отримання, застосування і поширення знань, цінностей та вмінь*, пов'язаних з демократичними принципами і процедурами в широкій сфері формального і неформального освітнього простору.

Права людини

Права людини однаковою мірою стосуються як *максимального розвитку потенціалу людини* і її відносин з іншими, так і *правового закріплення відповідальності національної держави щодо особистості*. Важливими документами в цій галузі є Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція з прав людини та Конвенція з прав дитини.

Традиційно права людини поділяють на категорії: *громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні*. Ці категорії часто асоціюються з певним періодом часу. Так, громадянські і політичні права вважають «першим поколінням», за яким прийшли соціальні та економічні як «друге покоління» і культурні, або права розвитку, – як «третє покоління».

Незважаючи на важливість такої категоризації ОДГ *має за мету сприяти інтегрованому розумінню прав людини*. Вона приділяє однаково увагу всім категоріям: громадянським,

політичним, соціальним, економічним і культурним правам, а отже прагне збалансувати наявну тенденцію розглядати певні права як важливіші за інші.

Також важливо визнати, що попри традиційне асоціювання прав людини з державою та її відносинами з особистістю, в межах ОДГ **головний акцент робиться на правах «груп» або «народів»**. Намагання включити ці ідеї до ОДГ є важливими для **розробки самого поняття** і для розвитку місцевих, національних і регіональних громад.

Рівність

Рівність як поняття визнає те, що **кожна людина, незалежно від віку, статі, релігії, етнічної приналежності та інших характеристик має право на ті самі права**.

Преамбула Загальної декларації прав людини починається словами: «Визнання природженої гідності та рівних і невід'ємних прав усіх членів людської сім'ї є основою свободи, справедливості і миру в світі».

Концепцію громадянства не можна відділити від проблем рівності. Існування нерівності всередині і між суспільствами на заваді ефективному громадянству. Тому ідея рівності є **основою ОДГ**. Як така вона має опікуватися проблемами рівності і тим, як **зробити особистість спроможною діяти проти всіх форм дискримінації**.

Різноманітність

Різноманітність означає вихід за межі толерантності до **справжньої поваги та цінування відмінності**. Вона є основою ідеї плюралізму та полікультурності, а відтак – **наріжним каменем ОДГ**.

Отже ОДГ має надавати можливості вивчати сприйняття, протистояти упередженням та стереотипам, а також сприяти **ушляхенню та прийняттю відмінності** місцевою, національною, регіональною та міжнародною громадою.

РОЗДІЛ II. Процеси і практика

Освіта для демократичного громадянства є освітнім процесом. Вона прагне до «кращої практики» і, таким чином, ґрунтується на особливому етосі. Як практика вона використовує різноманітні методики. Терміни, окреслені нижче, жодним чином не складають вичерпний список. Вони радше мають розглядатися як вступ до того, що є центром освітньої ініціативи. До списку включено такі терміни:

- активне навчання
- дія
- дослідження
- критичний аналіз
- міркування
- навчання в співпраці
- неперервне навчання
- орієнтований на учня
- оцінювання
- підготовкавчителів/освітян
- розробка навчального плану/програми

Активне навчання

Активне навчання можна описати як процес *навчання у діяльності*. Це такий освітній процес, у якому *учень є активним партнером, а не пасивним отримувачем знань*. Окремі особи або групи навчаються краще, коли вони є активними учасниками свого власного навчання.

Щодо методів навчання, слід використовувати різні підходи та методики. Вибрані методи мають надавати *учневі можливість думати, діяти і розмірковувати*. Застосовуючи усі три виміри, активне навчання прагне забезпечити розвиток *цілісної особистості*.

Активні методи навчання, що асоціюються з ОДГ, включають: мозковий штурм, рольову гру, дебати, дискусію і проектну роботу.

Дія

Роль дії у навчальному процесі ОДГ є головною для *розвитку активного громадянства*, а отже, обов'язковим завданням навчального процесу є забезпечення учням *можливості виходу за межі когнітивного виміру шляхом застосування їхніх умінь і/або розвитку нових*.

Проте, дія включає когнітивний вимір. Вона ґрунтується на розумінні особою, яка її виконує, того, що відбувається. Потім дія обмірковується, в результаті чого значення її для особи зростає. В межах ОДГ дія – це *частина цілісного процесу*, і її не можна розглядати як ізольовану діяльність.

Дія може мати місце на *багатьох рівнях*: у межах навчальних середовищ, закладів, місцевих громад, а також у вигляді заходів, спрямованих на глобальні зміни.

Дослідження

Дослідження – це поняття *про навчання й відкриття*. Це процес дослідження аналізу й обговорення певних питань або ідей. Існує *багато форм і підходів* до освітнього дослідження взагалі і до ОДГ зокрема.

Освітнє дослідження сприяє формуванню *кращого розуміння навчального процесу*. Воно дає змогу: 1) висвітлити *суть* і надати *інформацію про ключові поняття й ідеї* для використання під час розробки навчального плану/програми у країнах – членах РЄ, 2) *сприяти оцінюванню*, надаючи можливості вивчити сучасну практику, дізнатися, що може бути більш ефективним; 3) *сприяти демократичним видам діяльності* шляхом вивчення й документування думок та ідей учнів про життя.

Критичний аналіз

Критичний аналіз – це *процес, який заохочує, і допомагає йому розвивати й використовувати вміння критичного мислення*, до яких належать уміння проводити дослідження, інтерпретація презентація та міркування. Критичний аналіз охоплює процес формування власної думки, навчання висловлювати і за необхідності переглядати її. Він виходить за межі простих пояснень і *досліджує проблеми у більш складний спосіб*.

Критичний аналіз є *невід’ємною складовою критичної суспільної свідомості*, а відтак — й основним аспектом ОДГ. Він спрямований на постійне вивчення сучасного суспільства і тих сил, що його формують.

Методики, що підтримують критичний аналіз включають такі види діяльності, як *медіааналіз, дебати, проектна робота* та ін.

Міркування

Міркування – це *процес, через який особа або група активно аналізують те, що сталося*. Воно є частиною прихильності до ідеї поміркованого навчання й дії.

ОДГ як процес сприяє поміркованому навчанню. *Міркування допомагає надати дії значення і навпаки*. Без застосування видів діяльності, що потребують міркування, (*використання щоденників, журналів, обговорення в малих групах того, що*

сталосся) учень може втратити реальну можливість розвинути власне розуміння.

Навчання в співпраці

Навчання у співпраці пов'язане з *навчанням від інших і разом з іншими*. Воно стосується навчання під час спілкування і взаємодії, за якого *центром уваги стають групові процеси*. Цей вид навчання надає людям можливість навчатися разом у процесі роботи над спільними проектами, спонукає до спільного пошуку шляхів роз'язання різних проблем, до розмірковування й кращого самовияву. Його місце в межах ОДГ зрозуміле, оскільки *сама ОДГ спрямована на виховання громадян, які співіснують* один з одним.

Включення методів навчання у співпраці забезпечує баланс між навчанням індивідуальним і колективним. Воно не заперечує індивідуального навчання і *може бути доповнене* використанням комп'ютерів, залученням до роботи, що потребує особистих міркувань, й індивідуальної проектної роботи. Методи навчання у співпраці можуть також передбачати використання мережевих підходів, зокрема *діяльності інституцій-побратимів, і шкільних мержі он-лайн та ін.*

Неперервне навчання

Відповідно до концепції неперервне навчання кожна особистість *постійно навчається*. Важливість цього поняття для ОДГ полягає в тому, що освіта для демократичного громадянства не може бути обмеженою школою. Навчання демократичного громадянства як таке має розглядатися як складне завдання, для розв'язання якого необхідний *широкий спектр формальних і неформальних освітніх середовищ*.

Неперервне навчання *потребує цілісного підходу до освіти*. Воно здійснюється в найрізноманітніших середовищах, включаючи робочі місця, діяльність місцевих громад, і має бути доступним для всіх людей і груп суспільства. Розробка ефективних програм неперервного навчання має ґрунтуватися на *координації і співпраці* відповідних інституцій та організацій на всіх рівнях.

Орієнтований на учня

Орієнтований на учня підхід до освіти *ставить зусилля учня до опанування стану речей у центр навчального процесу*. З огляду на це його основою стає власний досвід особистості. А відтак навчальна програма з ОДГ має зосереджуватися на

учневі як цілісній індивідуальності, *охоплюючи все, що стосується особистості* працівника, громадянина упродовж їхнього життя. Отже, розробляючи навчальну програму з ОДГ, потрібно взяти до уваги унікальність кожного навчального середовища.

Оцінювання

Оцінювання – це *процес обмірковання того, що зроблено, з позиції відкритості до змін*. Оцінювання не є оцінкою. Воно концентрує увагу не тільки на тому, що відбулося, а й на тому, що *можна зробити краще*. Це процес міркування і дії.

Оцінювання – це діяльність на процесуальній основі. Воно може включати постановку мети, цілей, завдань, відбір учасників, збір інформації, аналіз і поширення результатів.

Роль оцінювання у розвитку ОДГ як освітнього процесу визначальна. Воно передбачає аналіз того, що відбувається *на всіх рівнях*— від класу або іншого навчального середовища до найвищого щабля політичної роботи. Більш того, воно має спиратися на *усвідомлення необхідності підтримки «вдалої практики»*.

Підготовка вчителів/освітян

Підготовка вчителів/освітян – це *широкий термін, що охоплює як студентський, так і післядипломний професійний розвиток*. Її можна розглядати як *задоволення потреб експертної групи* освітян, відданих процесам і практиці ОДГ. А отже, вона, є важливим компонентом політики ОДГ.

Піддаючи сумніву *традиційну роль «того, хто дає знання», ОДГ пропонує змінити її на «фасилітатора навчання»* і, таким чином, потребує нових моделей підготовки. Такі моделі мають включати широкий спектр можливостей для додаткової підготовки освітян упродовж їхньої професійної кар'єри.

Розробка навчального плану/програми

Поняття розробки навчального плану/програми *застосовується в усіх освітніх середовищах*. Його можна розглядати як *процес*, через який питання «Чого ми бажаємо навчити учнів?» і «Як ми забезпечимо навчання?» *переводяться в реальний процес і практику, яку здійснюють освітяни з учнями*.

У межах класу, закладу освіти для дорослих або національної ради з розробки навчальних планів/програм, цей процес

передбачає бажання прилучитися до **створення навчальних концепцій**, що задовольняють потреби учнів.

В ідеалі, незважаючи на середовище, розробка навчального плану/програми потребує розуміння і готовності до **постійної переоцінки і змінювання** відповідно до того, як розвиваються нові ідеї щодо навчання ОДГ.

Розділ III. Результати

Результати ОДГ пов'язані з розумінням (когнітивні), стосунками (емоційні) та поведінкою (прагматичні), які вона прагне сформувати в учнів. Вона також опікується тим, що має за мету досягти на ширшому соціальному рівні.

Цей розділ містить терміни:

- відповідальність
- емоційні результати
- когнітивні результати
- емоційні результати
- когнітивні результати
- прагматичні або дієві результати
- солідарність
- соціальна однорідність
- сталий розвиток
- участь

Відповідальність

Поняття «відповідальність» означає *вміння відповідати – виявляти чуйність до інших і бути відповідальним за себе.*

Відповідальність можна розглядати як *противажель індивідуалізації і фрагментації наших суспільств.* Вона прагне запропонувати нові моральні підвалини життя разом. Проте *її не можна, особливо щодо освіти, зводити до ідеї конформності.*

Поняття *відповідальності існує в континіумі*, в якому макро рівень пов'язаний з урядом, а мікрорівень – з окремими людьми. Згідно з ним між цими двома протилежностями знаходиться піраміда учасників процесу. Це поняття також охоплює визнання існування простору між місцевим і глобальним. Наприклад, зосередити увагу на відповідальності на місцевому рівні не можна за рахунок глобальної відповідальності і навпаки.

У демократичному середовищі відповідальність невіддільна від практики демократії. Ця практика не обмежується голосуванням, а означає залучення до демократичного процесу на всіх рівнях, включаючи дебати, боротьбу з упередженнями, виклик нерівності і діяльність за для розбудови суспільства.

Як демократична практика відповідальність *пов'язана зі здатністю до визнання інших і бажанням та вміннями, необхідними для відповідальності перед ними як людьми, що мають права.* Вона також стосується усвідомлення

кожною особистістю того, що наші дії можуть допомогти створити належні умови для реалізації людського потенціалу індивіда.

Емоційні результати

Емоційні результати полягають у тому, що особистість конструює себе і свої стосунки з іншими відповідно до певних цінностей.

Цінності особистості можуть змінюватися. Вони впливають на прийняття нею рішення, допомагають зробити вибір, а також структурувати оточення. Внаслідок такої мінливої природи *розвиток цінностей і відносин є ключовим результатом* ОДГ.

Особлива увага в контексті ОДГ надається тим *цінностям, які становлять основу ідеї демократії і прав людини*: : визнання й повазі до себе та інших, здатності слухати і залучатися до мирного розв'язання конфлікту.

Когнітивні результати

Слово «когніція» загалом асоціюється з розумінням і знанням змісту. З погляду ОДГ воно широко пов'язане зі знанням на трьох рівнях: знання про, знання чогось і ноу-хау, або процедурні знання.

Важливо, щоб учні *знали про правила колективного життя і те, як ці правила виробляються, їх природу і мету*. Також важливо, щоб учні *розуміли рівні влади в суспільстві і те, як працюють державні інституції*, права людини і т.ін.

Проте знання «про» демократичне суспільство потребує *кращого розуміння «світу»*. Таке знання ґрунтується на розумінні того, що світ постійно змінюється. Для того щоб брати активну участь у розбудові суспільства, необхідно володіти знанням про *проблеми, які є предметом сучасних дебатів*, наприклад: Що означають культурні права? Що ми розуміємо під відповідальністю?

Інші форми знання знаходять відображення у понятті «*ноу-хау*», або *процедурному знанні*, наприклад: Що лежить в основі дебатів? Які є основні підходи в демократичному процесі? Таке знання нерозривно пов'язане з прагматичною сферою, або сферою вмінь.

Позитивний мир

Поняттям «позитивний мир» *визначають державу, за допомогою якої колективна воля спрямовується на сприяння миру та усунення перешкод на шляху до нього.* Воно охоплює відданість ідеї соціальної справедливості, що сприяє розумінню ідеї миру ширше, ніж відсутність страху, насильства й війни.

Це поняття означає прихильність до *ненасильницького розв'язання конфліктів* та прагнення заохочувати розвиток цих здібностей особистості і груп з метою вироблення конструктивного підходу до вирішення соціальних проблем.

Для освітян у галузі ОДГ він крім того означає заохочення демократичних процесів у класі під час розгляду проблем влади або зловживання владою, а також прагнення постійно розвивати вміння слухати, конструктивно вести діалог і виявляти прихильність до розв'язання конфліктів.

Прагматичні або дієві результати

Прагматичні або дієві результати пов'язані з ідеєю *підвищення здатності людей до вияву ініціативи й суспільної відповідальності.* Це здатності, що *роблять особистість спроможною брати активну участь і у житті громади, формуванні її справ і розв'язанні проблем.*

У межах ОДГ не існує чіткого визнання того, що знання, відношення й цінності набувають значення тільки в повсякденному особистому й суспільному житті, і, таким чином, *знаходять втілення в здатності до дії*, що передбачає: здатність жити й працювати один з одним, співпрацювати, брати участь у спільних ініціативах, публічних дебатах., вмінні розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом.

Солідарність

Солідарність великою мірою асоціюється зі *здатністю особистості вийти за межі власного простору й визнати права інших, а також мати бажання діяти на їх захист.* Вона також є головною метою ОДГ, згідно з якою остання прагне забезпечити особистість знаннями, вміннями та цінностями, необхідними для якнайповнішої самореалізації в *колективному вимірі свого життя.*

Вияви солідарності тісно пов'язані з ідеєю дії, що було окреслено вище. Проте *солідарність однаковою мірою стосується як установок свідомості, так і норм поведінки.*

Соціальна однорідність

Соціальна однорідність є «образом суспільства», *відданого створенню позитивних людських відносин*. Вона означає відчуття приналежності, добробуту людей і громади, прихильність до *постійного підвищення якості життя для всіх її членів шляхом активного усунення перешкод і причин розширення*.

Пов'язаний з ідеєю позитивного миру, цей термін широко використовується в документах Ради Європи. Як такий він водночас є складовою логічного обґрунтування ОДГ і її бажаним результатом або ціллю. З огляду на це, ОДГ розглядається як *чинник соціальної однорідності* через її прихильність до забезпечення поваги до прав людини і ненасильства.

Сталий розвиток

Освіта для сталого розвитку є важливою ціллю ОДГ. Вона визнає, що як місцеві, так і глобальні процеси розвитку *мають досягти балансу між соціальним, екологічним і економічним зростанням*.

Відтак ОДГ сприяє формуванню в особистості прихильності до принципів сталого розвитку. Вона реалізує це шляхом *підвищення розуміння концепції розвитку*, а також формуванням *цінностей та вмінь, потрібних* для співпраці з іншими з розбудови сталого майбутнього.

Участь

Участь стосується *забезпечення кожній людині можливості зайняти своє місце в суспільстві і робити внесок у його розбудову на будь-якому рівні*. Це найважливіший елемент демократичної стабільності із залученням людей до публічного процесу прийняття рішень, вона є одним з основних прав кожного громадянина.

Участь є *чинником визначення якості ОДГ*. Участь у житті громади на всіх рівнях залежить від *бажання та можливостей людей залучатися до діяльності один з одним*, а також діяти на рівні кількох громад, окремих представників та існуючих інституцій. Людина вчиться брати участь скоріше шляхом самої участі, ніж навчанням про неї. Отже, ОДГ однаковою мірою пов'язане як із *забезпеченням можливостей участі, так і з розвитком умінь* брати участь та зменшенням перешкод для участі.

Список використаної літератури

- Audigier, F., 2000, **Basic Concepts and Core Competencies for Education for Democratic Citizenship**, DGIV/EDU/CIT (2000) 23, Council of Europe, Strasbourg.
- Belanger, P., 2001, **Education for Democratic Citizenship: Methods, Practices and Strategies**, Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4509 1.
- Bîrzéa, C. 2000, **Project on Education for Democratic Citizenship: A Life-Long Learning Perspective**, DGIV/EDU/CIT (2000) 21, Council of Europe, Strasbourg.
- Carey, L. & Forrester, K. 2000, **Sites of Citizenship: Empowerment, Participation and Partnerships**, DECS/EDU/CIT (99) 62, Council of Europe, Strasbourg,
- Council of Europe, 2000, **Education for Democratic Citizenship, Teacher Training Courses 1992-1997**, DECS/CIT (98) 53, Council of Europe, Strasbourg.
- Council of Europe, 2000, **Sites of Citizenship Brochure**, Council of Europe, Strasbourg
- Council of Europe, 2001, **Responsibility: From Principles To Practice**, Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4511 3.
- Council of Europe, **Remembrance and Citizenship: From Places to Projects**. Seminar Report, 2000, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 3981 4.
- Duerr, K., Spajic-Vkras, V., and Ferreira Martins, I. 2000, **Strategies for Learning Democratic Citizenship**, DECS/EDU/CIT (2000) 16, Council of Europe, Strasbourg
- Forrester, K., **Project on 'Education for Democratic Citizenship', Final Conference Report**, 2000, DGIV/EDU/CIT (2000) 41, Council of Europe, Strasbourg.
- McCarthy, S. 2000, **Youth Cultures, Lifestyles and Citizenship**, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 3985 7.
- O'Shea, K., 2002, **Education for democratic Citizenship: Policies and Regulatory Frameworks**, Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4949 6.
- Rus, C. 2001, **Education for Democratic Citizenship and Management of Diversity : Project and Policy Development in Southeast Europe**, DGIV/EDU/CIT (2001) 28, Council of Europe, Strasbourg.
- Taylor, M. 2002, **Critical Approach to the Media in Civic Education**, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4546 6.